

Stanisław Świrko

"Blok-Notes": Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 11, 151-155

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanisław Świrko

B L O K - N O T E S

Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza
w Warszawie

Każdy „Blok-Notes”, a wychodzą one dość rzadko i nieregularnie, na zasadzie niemal bibliofilskiej, jest odbiciem pewnego okresu życia i działalności staromiejskiego Muzeum Literatury, a jednocześnie nowym hołdem złożonym pamięci wielkiego Patrona.

„Blok-Notes” ostatni, Anno Domini 1975, jest uformowany wedle naczelnego hasła: „W 120 rocznicę śmierci Adama Mickiewicza”. Publikację otwiera słowo wstępne dyrektora Muzeum, Janusza Odrowąża Pieniążka. Przypomina w nim, iż uchwałą Prezydium Stołecznej Rady Narodowej z dnia 17 grudnia 1971 r. Muzeum Adama Mickiewicza przemianowane zostało na Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza i w ten sposób stało się wspólnym Domem Pamięci całej literatury polskiej aż po czasy współczesne.

„W tym kierunku — pisze autor — rozwijamy nasze zbiory, gromadząc przede wszystkim spuścizny pisarzy niedawno zmarłych, działających w XX wieku. Jednocześnie kontynuujemy zbieranie archiwaliów pisarzy XIX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem pisarzy doby Romantyzmu, co jest określone dotychczasowym profilem naszych zbiorów i imieniem wielkiego patrona — Adama Mickiewicza.”

Mickiewicziana są w omawianym „Blok-Notesie” najliczniejsze, obejmują bowiem w sumie 105 stron druku. Rozpoczynają je w dziale autografów trzy, niedawno odnalezione, listy Adama Mickiewicza: do Eustachego Januszkiewicza i do Edgara Quineta w skrupulatnym opracowaniu Kseni Kostenicz oraz do Henry Reeve'a z przekładem i komentarzami Eugeniusza Sawrymowicza.

~
Pozycją następną jest artykuł Zofii Stefanowskiej *O dantejskości trzeciej części „Dziadów”*. We wstępie autorka nawiązuje do prac I. Chrzanowskiego, Z. Szmydtowej i Z. Sitnickiego, dotyczących szczególnie sce-

ny mąk piekielnych Doktora i Bajkowa i ich pierwowzorów w *Boskiej komedii*. Czyni przy tym uwagę (pod adresem Sitnickiego), iż podobieństwo szczegółów i hipotetycznych reminiscencji może okazać się zabiegiem żłudnym i zawodnym, nie prowadzącym do konstruktywnych wniosków.

Pokrewieństwo istotne z *Boską komedią* widzi autorka w podstawowej historiozofii *Dziadów* drezdeńskich, w fakcie, iż aktualności polityczne konfliktu polsko-rosyjskiego wyposażył poeta w sankcje eschatologiczne, że „zmusił Opatrzność, aby stała się rzecznikiem sprawy narodowej”.

W krwawym chaosie ziemskim widział poeta, za wzorem Dantego, jakiś wyższy, wszechogarniający ład boski, w którym wszystko jest z góry przewidziane i gdzie zło wcześniej czy później otrzyma zasłużoną karę, a krzywda i cierpienie — nagrodę. Autorka studium nie utożsamia jednak poglądów filozoficznych obu poetów, przeciwnie, widzi w nich poważne różnice. Ład boski Dantego jest pełną syntezą, obejmującą wszystkie dziedziny życia ludzkiego, opartą przy tym na średniowiecznym racjonalizmie; natomiast filozofia *Dziadów* części trzeciej jest fragmentaryczna, dotyczy wyłącznie historii i polityki, a podstawą jej jest nie rozum lecz wiara. Różnice te są jednak konieczne, wpływają bowiem z odmienności dwóch różnych epok oraz z naczelnych zasad estetyki romantycznej. W rozważaniach tych autorka artykułu idzie śladami J. Klei-nera (*Mickiewicz*, Lublin 1948), M. Kridla (*Dzieje literatury pięknej w Polsce*, Kraków 1935 - 1936) oraz W. Borowego (*O poezji Mickiewicza*, Lublin 1958). Różnice filozoficzne i estetyczne obu poetów nie przesłaniają jednak Stefanowskiej problemu zasadniczego: niewątpliwego i bardzo istotnego wpływu *Boskiej komedii* na *Dziadów* część trzecią.

„Wypadnie raczej powiedzieć z podziwem — kończy autorka swe studium — jak żywotne dla Mickiewicza okazało się posłanie sprzed pięciuset z górą lat.”

Artykuł następny „Blok-Notesu” nosi tytuł: *Prawda i nieprawda w relacjach o śmierci Mickiewicza*. Autorka pracy, Ksenia Kostenicz, z właściwą sobie drobiazgowością i sumiennością, zebrała i krytycznie omówiła wszystkie wypowiedzi lekarzy, naocznych świadków oraz osób bliskich dotyczące ostatnich chwil życia Adama Mickiewicza. Szczegółowa weryfikacja tych relacji daje wierny, choć niejednoznaczny, obraz pamiętnego dnia 26 listopada 1855 r. w wersji najbardziej obiektywnej i ostatecznej.

Bardzo interesująco przedstawia się krótki artykuł Izoldy Wasiljewny Kislakowej pt. *Nieznany portret Mickiewicza*. Autorka informuje w nim, iż w zbiorach Galerii Trietiakowskiej w Moskwie, w albumie rysunków Oresta Kiprieńskiego, odkryto nowy nieznaną portret Adama Mickiewicza. Rysunek zatytułowany: portret *Nieznajomego* został wykonany w Petersburgu na przełomie roku 1824 - 1825. Mickiewicz istotnie przebywał wów-

czas (po procesie filomatów) w Petersburgu i Kiprieński mógł go spotkać u wspólnych znajomych: Aleksandra Orłowskiego lub u Rylejewa.

Portret Kiprieńskiego, zamieszczony po karcie tytułowej omawianego „Blok-Notesu”, wykazuje wysokie podobieństwo do znanych portretów Mickiewicza, chociaż nie prezentuje stylizacji romantycznej.

W tym miejscu warto dodać, że „Rocznik” VI Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza (R. 1971, po s. 96) opublikował również domniemany portret olejny Mickiewicza nieznanego malarza rosyjskiego z XIX w. Portret ten wykazuje pewne cechy wspólne z rysunkiem omówionym przez I. W. Kislakową i być może, iż autorem jego jest również Orest Kiprieński.

Dział mickiewiczianów zamyka artykułów Tadeusza Januszewskiego pt.: *Reduta nr 54*. Autor powraca w nim do wieloletniego sporu o realia historyczne Mickiewiczowskiej *Reduty Ordo*. Referuje drobiazgowo relacje na ten temat, poczynając od notatki w zakroczymskiej „Gazecie Narodowej” z 13 września 1831 r. aż po książeczkę S. Sandlera *Reduta Ordo* *na życiu i poezji* (Warszawa 1956) i artykuł S. Rakowskiego *Z reduty na Czystem w szeroki świat* („Stolica” 1967, nr 48). Dorzuca przy tym kilka nowych szczegółów na podstawie materiałów archiwalnych Muzeum Literatury.

Dalszy ciąg „Blok-Notesu” zajmują materiały XIX-wieczne z epoki Mickiewicza. Pierwszą ich partię stanowią *Nowe listy Krasieńskiego* (do Ignacego Wąsowicza z 1828 r. i Jana Zamojskiego z lat 1834 - 1858). Korespondencja ta jest świeżym nabytkiem Muzeum Literatury. Opracował ją i wstępem poprzedził Zbigniew Sudolski.

Do tej samej epoki należą również, nabyte w 1973 r. przez Muzeum Literatury, listy Juliana Ursyna Niemcewicza z lat 1823 - 1829 do Amelii Załuskiej, córki generała wojska polskich i francuskich Opełn Bronikowskiego, a żony Romana Załuskiego. Sześćdziesięciopięcioletni Niemcewicz mieszkał wówczas w świeżo nabytym Ursynowie, a przez miedzę, w sąsiednim majątku Służew, zamieszkiwali Amelia i Roman Załuscy. Korespondencja Niemcewicza z piękną Amelią obejmuje 11 krótkich listów po francusku. Opracowała je i opatrzyła interesującym wstępem, komentarzami i przekładami na język polski Antonina Welman-Stengert.

Materiały z epoki romantyzmu dopełnia artykuł kandydata nauk filozoficznych Fainy Iwanowny Stieklowej pt.: *Polscy romantycy na Syberii i w Kazachstanie*.

Autorka omawia w nim twórczość zesłańców syberyjskich: Gustawa Zielińskiego (*Kirgiz, Step, Koń Beduina*), Adolfa Januszkiewicza (*Dzienniki i listy z podróży po stepach kirgiskich*) i Bronisława Zaleskiego (album akwafort *La vie des Steppes Kirghizes*) i wskazuje na ich pionierską rolę w dziejach kultury kazachstańskiej w wieku XIX. Wspomina

również o podróży w stepy kirgiskie w 1834 zesłańca-filarety, Adama Suzina. Artykuł ilustrowany jest akwarelami innego zesłańca, Januarego Krajewskiego, współtowarzysza A. Januskiewicza i G. Zielińskiego. Oryginały akwarel i rysunków podarował Muzeum Literatury prawnuk malarza-zesłańca inż. Zygmunt Krajewski zamieszkały obecnie w Chabarowsku (ZSRR).

W sumie mickiewicziana oraz materiały z epoki romantyzmu stanowią najobfitszy i najbogaciej udokumentowany dział omawianego „Blok-Notesu” i poszerzają naszą wiedzę o tym okresie.

Artykuł następny, Aleksandra Janty Połczyńskiego pt.: *Nic własnego nikomu*, obszerny, bo liczący aż 44 strony druku, jędrny w treści i napisany piękną polszczyzną, to już świat zupełnie nowy — odmienny od zagadnień historycznoliterackich epoki romantyzmu — świat bibliofilstwa i antykwariatu.

Pozornie chodzi o to samo: o książki, druki, rękopisy, tylko że o rzadkie, dawne. Na czym ta różnica polega, informuje mimochodem autor artykułu.

„Między zbieraczami książek i dokumentów nie należy spodziewać się zwierzeń na te tematy. Przypominają poszukiwaczy złota. Gdy któryś trafił na żyłę, strzec musiał jak oka w głowie tajemnicy o miejscu, gdzie ją odkrył.”

Jest to więc pasja i namiętny hazard, ale w sensie pozytywnym, szlachetnym. Z artykułu Janty Połczyńskiego dowiadujemy się, iż dzięki tej pasji zachowało się w prywatnych zbiorach zagranicznych wiele poloników dotyczących dziejów kultury i piśmiennictwa polskiego, w tym również i autografy Mickiewicza. Dlatego też wydaje się, iż bibliofilski „przerwywnik” Janty Połczyńskiego jest w „Blok-Notesie” jak najbardziej na miejscu i jest mocno związany z problematyką muzealną literatury polskiej. Świadom tego jest niewątpliwie i sam autor, zatytułował bowiem swój artykuł fragmentem z *Dryas Zamchana* Jana z Czarnolasu:

Tak na świecie nie masz nic własnego nikomu:
Dziś to mnie, a jutro będzie w innym domu,
A potem w jeszcze inszym, y w drugim, y w trzecim,
A my jako „suchy list z drzewa lecim”.

Pozostała część „Blok-Notesu” dotyczy już fachowych spraw muzealnictwa literackiego. Reprezentują je artykuły: H. Natuniewicz — *Zagadnienie książki muzealnej na przykładzie zbiorów Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie*; S. Kędziński — *Problematyka muzealnictwa literackiego w krajach socjalistycznych na podstawie konferencji w Martinie*; T. Januszewski — *Muzea literackie i muzeum literatury*; J. Chruścińska — *Antoni Trepiański (1 V 1908 — 17 V 1972)*.

Część tekstową „Blok-Notesu” zamyka bogato ilustrowane *Kalendarium wystaw i imprez kulturalnych zorganizowanych przez Muzeum Literatury w latach 1972 - 1973*, w opracowaniu Zofii Wolskiej.

W całości „Blok-Notes” przedstawia się bardzo bogato i interesująco i to zarówno od strony zawartości naukowej jak i dokumentacji ilustracyjnej, i pięknej szaty graficznej. Sądzę bez przesady, iż niejedno muzeum europejskie mogłoby pozazdrościć naszej staromiejskiej Placówce tak pięknego wydawnictwa.